

ERÄMAAILMA

2022–2023

KARISTO
Hämeenlinna

© Tekijät ja Karisto/Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

ISBN 978-951-1-44989-8

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

SISÄLLYS

Seppo Saraspää: Latvalintu	8
Miika Näsi: Kuningaslaji	16
Pekka Reinikka: Onnimannista matonen, matosesta mahtihauki	24
Pekka Juntti: Jotenkin painostava pakkasjakso	30
Pentti Aaltonen: Jäähyväiset entiselle	36
Ismo Kallonen: Kaukovuoren velho	47
Matti Kettunen: Erätulilla	56
Annika Suvivuo: Suppasafari	62
Harri Mattila: Sinisissä varjoissa	70
Jorma Koski: Myrskyn jälkeen	80
Matti A. Nieminen: Ratureissu	91
Kari Kovalainen: Älämölöä Korpijärvellä	103
Kimmo Hyvärinen: Teeriympyrä	112
Ismo Korteniemi: Margaritifera – helmenkantaja	122
Ralf Henriksson: Maalinnun röpellyksiä	132
Eino Luostarinen: Pilkkikisa Pietarissa	141
Kimmo Rätty: Lintuja latvassa, läheltä ja kaukaa	149
Markku Hirvonen: Purkkisärkeä	158
Martti Peltomaa: Pyhiinvaeltajan poluilla	166

Perämerellä lokakuussa. Kuva Jorma Koski

LATVALINTU

— **V**anha puu, Griinpiisi sanoi. – Ainakin viisisataa vuotta.
– Joo, Arppa myönteli.
Kauko seisoivat sivummalla ja veteli sätkästä sauhuja posket lontolla.

Griinpiisi nosti varustesäkkinsä moottorikelkan perään kytkestystä pulkasta, avasi nuorat ja alkoi nostella tavaroita sääntilliseen järjestykseen pulkan sivulle. Hetken hän katseli vielä arvioiden ylös latvaan.

– Ei paha, hän jupisi.

Kauko sylkäisi sivulleen lumeen.

Sukset lipsuivat. Lakijängälle kohoavassa rinteessä Arpan oli pakko siirtyä haarakäyntiin ja hakea lisäpitoa harteista. Siitä huolimatta matka ei juuri edennyt. Sauvat eivät löytäneet kunnon otetta pehmeän lumen peittämistä mättäistä ja vähän väliä jompikumpi suksennokka haakuroi risun takana. Repun viilekkeet kiristivät harteita ja kiväärin lukkotappi kalvoi kylkeä.

Hiihto meni puuskuttamiseksi, sitten riuhtomiseksi ja lopuksi kiroiluksi.

– Helkkarin hiilinielurisukot, Arppa ärisi.

Viimein rinne päättyi. Arppa kahlasi tuulen pieksämien rämeämäntyjen saartaman aukean laitaan ja pysähtyi tasaamaan hengitystään. Tammikuun pehmeä lumi upotti puolisääreen. Arppa veti pipon päästään, kuivasi kaljunsaa, mutta kiskoi pipon hopusti takaisin. Pakkasta oli kotoa lähtiessä ollut kaksikymmentäneljä astetta, ja hiestä kostuneet korvanokat kertoivat, ettei ilma ollut ainakaan lauhtunut.

Hetken hengitystä tasattuaan Arppa kaivoi kiikarin lumipuvun rintataskusta. Linssit olivat umpijäässä. Puhaltelemalla, peukalolla sulattamalla ja villapaidan hihansuulla pyyhkimällä hän sai enim-mät jäät sulamaan, mutta heti silmille nostettaessa linssit huurtui-vat uudelleen.

– Ei tästä mitään tule, Arppa tuhisi. – Taidan oikaista kotiin.

Hän pudotti kiikarin takaisin kengurupussiin, tarkisti suunnan ja lähti paarustamaan aukealle. Toissa öinen lumipyry oli kietais-sut jängän takaisen taimikon valkeaan harsovaippaan. Auringon ensimmäiset tai viimeiset säteet osuivat vastapäisen hakkaamatta jääneen vaaran petäjien latvoihin.

Aukealla tuuli oli nujuuttanut lumen hiukan kantavammaksi. Arppa lykki eteenpäin. Siellä täällä suksenkärki nousi rikkomaan hangen pintaa. Onneksi loiva myötäle helpotti hiukan hiihtoa. Arppa oikaisi eteen sattuneen pienen rämekummun yli ja saapui uudelleen aukealle. Avoin jänkä kurkotti tässä kiinni jyrkästi nou-sevan ikimetsän laitaan.

Menen tuosta rinteen taitetta, Arppa pohti. Siinä tulee kohta ojankorpi vastaan, siitä alas järvelle. Poromiesten heinäjäлки kier-tää järven. Sitä on helpompi hiihtää.

Arppa korjasi repun viilekkeitä ja heilautti lukkotapin kalva-maan uutta selkänikamaa. Pää kääntyi sen verran, että katse lipaisi huurteista rinnettä. Laitimmaisen petäjän latvassa komotti musta lintu.

Arppa pakottautui jatkamaan tasaista hiihtoaan. Metso istui aih-kin latvaoksalla tuskin sadan metrin päässä. Arppa tiesi, että nyt ei auttanut pysähtyä. Hänet oli nähty jo aikoja sitten. Liike oli pidet-tävä vakiona. Pipon kulman alta sivulleen vilkuillen Arppa lähti kaartamaan takaisin taimikon suojaan. Matka tuntui loputtomalle. Mustan linnun katse porasi reikää hiihtäjän harteisiin.

Arppa kahlasi taimikkoa viitisenkymmentä metriä, ennen kuin uskalsi pysähtyä. Hän aukoi siteet, astui lumeen ja ravisteli sau-vat käsistään. Kivääri selästä, panos piippuun, kiikarin läpät auki ja kurkistus läpi putken. Näkökenttään rävähti lumen kattama tai-mikko. Metsoa ei näkynyt.

Lähtikö se?

Arppa nosti lumipuvun hupun pipon suojaksi ja lähti kyyryssä kahlaamaan kohti vaaranrinnettä. Taimikko harveni, petäjien latvat piirtyivät taivasta vasten. Tyhjät latvat. Vielä varovainen askel, musta häilähdys valkoisuudessa, vielä askel, kurkistus, metso.

Arppa painui kyyryyn, laskeutui sitten makuulle lumeen, kiskoi hupun reunan paremmin kasvojensa eteen ja hivuttautui aukealle. Kivääri varovasti eteen, hieraisu parempaan asentoon, koivunraipasta tuki piipulle, kurkistus kiikariin. Siinä. Pari pitkää puhallusta tukin sivuun, ristikko lumenpeittämän oksan rajasta mustaan kylkeen. Vielä pikku puhallus, tasainen puristus.

Luminen taimikko nielaisi laukauksen äänen, mutta sylkäisi sen sitten saman tien kiertämään vaaranlaitaa. Osui. Metso lennähtää selälleen.

– Ei ylety, Kauko sanoi. – Ainakin yksi rima vielä.

Arppa poimi moottorikelkan pulkasta uuden kourulistan. Yksi jäi vielä pulkkaan. Kauko oli laskenut kolmesta nelimetrisestä kourulistasta yhteen liitetyn soiron pään hankeen ja nostanut akkuporakoneen käteensä. Neljä ruuvia törroitti valmiina yhteen likistettyjen huulten välissä.

Arppa siirsi soiron päätä mahdollisimman kauas sivulle ja pakotti uuden listan toisten jatkoksi. Hän tarkasti vielä, että limitys oli tarpeeksi pitkä ja nyökkäsi sitten Kaukolle. Tämä porasi kolmella ruuvilla listat yhteen. Viimeinen ruuvi jäi roikkumaan huuleen. Pakkanen oli kiristynyt eilisestä kolmella asteella.

– Varovasti nyt, Kauko sanoi.

Ruuvi väpätti hänen suupieleessään.

– Ruuvi.

– Hä?

– Sulla roikkuu ruuvi huulessa.

– Perhana, Kauko tuhahti. – On tämä helvetti värkkäämistä.

Hän nyppäsi ruuvin irti ja tunki sen pusakan taskuun. Pieni veripiste ilmaantui huuleen, mutta Arppa ajatteli, ettei siitä nyt ehkä kannattaisi mainita.

Metso oli jäänyt puuhun. Arppa oli nähnyt osuman ja linnun lennähtämisen selälleen, mutta kaivattua lumen ja mustan hahmon alas rymisemistä ei kuulunut. Arppa katsoi uudelleen kiikariin. Tiheä latvaoksa peitti näkyvyyden. Vain muutama musta siipisulka sojotti kohti taivasta.

Arppa oli kiertänyt puun useaan kertaan, kahlannut kauemmas ja lähemmäs, mutta suoraa näköyhteyttä ei löytynyt. Aivan paksuun runkoon kiinni painautumalla saattoi erottaa tumman möykyn käyrien oksien sekamelskasta. Hän oli tähtäillyt möykkyä, mutta luopunut sitten suosiolla. Turha kuollutta lintua oli tuonne rei'ittää. Ei se tuosta enää itsestään alas tule.

Arppa oli koonnut kamppeensa ja hiihdellyt kotiin. Eila oli katsonut ihmeissään, kun huurteinen aviosiippa oli saman tien poistanut moottorikelkan suojaressun, kytkenyt pulkan vetokoukkuun ja kolistellut liiterin räystäään alta alumiinitikkaat pulkkaan.

– Metto latvassa, Arppa oli selittänyt kuivaa paitaa päälle kiskoessaan.

Sen verran oli avioliittoa jo takana, ettei Eila kysellyt enempää.

Arppa oli vielä vaihtanut läpimärän pipon karvalakkiin ja kiskonut eteisen naulasta päälleen paksun toppatakin. Sitten hän oli nykynt moottorikelkan käyntiin ja kurvannut hiihtolatuaan takaisin metsään.

Kolmijatkaiset tikkaat ylettyivät juuri ja juuri alimpien kuivuneiden oksantappien korkeudelle. Arppa oli noussut notkuville tikkailla, mutta luopunut leikistä jo toisen jatkon kohdalla. Matkaa tukeviin oksiin ja kiipeilijän ikää oli molempia liikaa.

”Eläkeläisvanhus putosi puusta ja katkaisi jalkansa Inarin Nanguniemessä”, Arppa hahmotteli Lapin Kansan uutisotsikkaa.

Ei auta, pitää soittaa Kauko apuun.

Rimasoiro heilahteli holtittomasti ylhäällä oksien välissä. Arppa punnersi kädet suoraksi ja koetti samalla saada riman kärkeä lähemmäs mustaa möykkyä. Karvalakki oli pudonnut hankeen. Kenolle taivutettua niskaa juuli ilkeästi.

– Joko yletty?

– Kyllä se niillä huiteilla on, sivummalle peruuttanut Kauko vastasi.

Arppa laski soiroa hiukan alemmas, tähtäsi tarkasti ja tökkäsi riman kärjellä myttyä.

– Osuiko?

– Saattoi se osua, mutta ei se irtoa.

– Se piru on jäänyt yöllä oksaan kiinni.

Arpan oli pakko antaa periksi ja laskea soiron pää hankeen. Kädet olivat täysin puutuneet, niska narahteli kuin vanha sarana.

Kaverukset istuivat pulkan reunalle. Kauko kiersi uutta sätkää. Pari orpoa, mustaa höyhentä leijasi kiepsahdellen alas puusta.

– Jätetään tuonne, Kauko ehdotti savupilven takaa. – Kyllä korpit sen ennen kevättä hoitaa.

– Ei helvetti jätetä.

– Haetaan moottorisaha ja vedetään nilkalta nurin.

– Tuoko? Arppa huitaisi puuvanhusta kohti. – Eihän tuosta yllä laippa edes pyörittämällä läpi. Minä reistaan kerran vielä.

Arppa nousi ylös, käveli puun luo ja tarttui oksien välissä pys-tyssä töröttävään rimasoiroon. Hän pudotti karvalakin suosiolla lumeen, käänsi sitten katseensa korkeuksiin, laski kädet ja riman niin alas kuin mahdollista ja suuntasi rajun iskun ylöspäin. Isku meni puolisen metriä ohi. Riman pää lipsahti Arpan käsistä. Soiro letkahteli holtittomasti muutaman kerran puolelta toiselle, löysi sit-ten raon oksien välistä ja lähti hitaasti kaatumaan. Arppa tarrasi uudelleen kiinni, mutta liike oli ehtinyt jo liian pitkälle, soiro taipui kaarelle ja rapsahti sitten keskeltä poikki. Ylempi palanen osui vielä pudotessaan viereiseen koivuun ja katkesi kolmeen osaan.

Kun kiroilu oli viimein saatu loppuun suoritettua, kaverukset alkoivat nostella tavaroita takaisin pulkkaan. Kumpikin vältti visusti vilkaisemasta ylös.

– Ei auta, Arppa huokaisi. – Pakko soittaa Griinpiisille.

– Häh? Kauko kauhtui. – Sille helvetin viherpiipertäjälle? Ei nyt sentään. Ja mitä se muka hyvää?

– Piipertää mitä piipertää, mutta ei ole ketään muutakaan. Se on ainoa koko pitäjässä, jolla on semmoiset vehkeet. Se on viime kesänäkin rengastanut toistakymmentä kotkan poikasta. Kaikkiaan

kuulemma liki puolitoista sataa... ja kaikki helkutin haukat, pöllöt ja kalasääsket lisäksi.

– No soita, jos haluat, Kauko tuhahti. – Minä en kuiten siihen kimppaan lähde.

– Jaa, mikäs mättää? Ei viheraate leviä pisaratartuntana. Ei se sentään mikään korona ole. Ja voithan sinä seisoa ylätuulella ja hengittää hihaan. Ja eikös sitä joskus sovittu, että kaveria ei jätetä? Häh, sovittiinko?

Kauko mulkoili metsään, rykäisi pari kertaa ja kohautti harteitaan. Arppa kokoili rimanpätkiä pulkkaan.

– No joo, Kauko murahti. – Voin minä tulla. Jos se vaikka putoais puusta.

Griinpiisi sai tavaransa järjestykseen, istahti pulkan reunalle ja alkoi asetella kiipeilykenkiä jalkoihinsa. Kengissä oli vankka alumiinirunko, kiinnityshihnat kengän ja pohkeen ympärille ja viisisenttinen, pirullisen terävän näköinen piikki vinosti sisäänpäin. Arppa muisti joskus nähneensä samanlaiset alaskalaisista hurjapäisistä metsureista kertovassa YouTuben videossa.

Kun jokainen remmi ja kiinnitys oli tarkastettu, Griinpiisi nousi ylös ja kiinnitti varmistusvyön ympärilleen. Sen jälkeen hän tarkisti turvaköysien haat ja loksautti lopuksi ohuemman liki parikymmenmetrisen narun toisen pään vyön metallilenkkiin.

Toisen pään hän ojensi Arpalle.

– Tuohon sidot oksasahan, jos sitä tarvitaan. Minä käsken sitten. Arppa nyökytteli kuuliaisena.

Ei tätä nyt oikein piipertäjäksi voi nimitellä, hän aprikoi. Nuoren miehen jokainen liike oli varma ja loppuun harkittu. Vankat hartiat ja niskan leveys kertoivat korutonta kieltään metsissä ja punttisalilla vietetystä ajasta.

Kauko oli peruuttanut kauemmas kannon päähän istumaan. Pakkasaamussa leijaava sätkän savu kertoi, että paikka oli valittu ylätuulen puolelta.

Ikmeen ketterästi Griinpiisi kapusi puuhun. Oksaton alkumatka meni yhdessä hujauksessa ja kohta miehestä näkyi vain metsuripuseron punainen helma ja kiipeilykenkien pohjat.

Kevyitä kaarnanpaloja satoi alas ja silloin tällöin putosi jokin kuiva oksanpätkä.

- Niin se on Arppa, kannon nokasta ylös noussut Kauko sanoi.
- Sitä kun tulee miehelle tarpeeksi ikää, niin sitä joutuu turvautumaan henkilökohtaisiin avustajiin... jopa latvalinnun pyynnissä.
- Saha, kuului puusta.

Arppa sitoi sahan lujalla verkkomiehen solmulla narun päähän ja nykäisi merkiksi. Saha katosi oksien väliin. Hetken päästä ei kuulunut muuta kuin sih suh ja sahanpurua pölisi alas.

- Varokaa, putoaa, Griinpiisi komensi.

Musta lintu lensi kieppuen oksiston ohi ja tupsahti pehmeään lumeen. Arppa nosti linnun näkösalle. Ei se hääppöiseltä näyttänyt. Kaula oli jäätynyt luonnottomalle kaarelle ja toinen siipi pystyyn. Toinen kylki oli jäätyneen veren tahraama.

- Tettoa urogallus, puusta laskeutunut Griinpiiri sanoi. – Ehkä nelivuotias, hän jatkoi siipisulkia sormeillen. – Uros parhaassa iässä. Se olisi ollut kova sana ensi kevään soitimella.

Arppa ei oikein tiennyt mitä sanoa. Ei hän tästä nyt suurta syyllisyyttäkään osannut repiä – laillisella metsästysajalla tapettu lintu.

- Tota noin, hän huomasi viimein. – Mitäs minä olen velkaa?
- En minä sinun veloistas tiedä, varusteitaan säkkiin pakkaava Griinpiisi sanoi. – Omat kyllä on järjestyksessä, mutta sinun veloista en tiedä. Minulle et ainakaan ole mitään.

- Bensarahat?
- Ittepä minut hait.
- Jotain sentään?
- No joo, Griinpiisi vilkaisi kohti, naama pysyi peruslukemilla, mutta silmiin ilmestyi hymy. – Jos vielä ensi syksynä pääset met-
tään asti, niin sovitaanko, että jätät seuraavan mustan ampumatta?

KUNINGASLAJI

Jossain Kainuun ja Pohjois-Karjalan rajamailla lehtori Linna joi aamukahviaan pöydän nurkkaan nojaten. Hän näytti lehtopönlön pojalta oksallaan: harmaantuneelta, uniselta, silti ympäristöään verkkaisesti tarkkailevalta hapsuotsalta. Uusi villapaita korkeilla kauluksilla oli vedettynä ylle nykyajan miehestä viestien, mutta ympäristö ei antanut hämätä itseään: käsin veistetyt pelkka-hirsiseinät, valkoiset Halltex-kattolevyt ja sotasankari-isän kirjava matto lattialla.

Pirtti mikä pirtti, vanha mikä vanha. Sama puhuiko miehestä vai talosta.

Uutukainen digikello vilkkui laiskasti kymmentä vaille neljää. Leipurin ja postimiehen lisäksi vain Linna tarkkaili tähän aikaan ympäristöään. Hän nousi pöydästä, haki toisen mukillisen kahvetta ja köpötteli takaisin nurkkapenkille. Pöydän pitkän sivun ääreen olisi mahtunut paremmin, mutta siinä on – siinä oli ollut – Leinikin paikka. Linna kutsui edesmennyttä vaimoaan tämän lempikukan mukaan. Eikä hän koskaan istunut Leinikin paikalle. Ei oikein tuntunut sopivalta. Toinen oli siinä kuitenkin ollut... no, kuusikymmentä vuottako niitä oli. Kauniita, kauniita vuosia.

Linna puraisi teostaan, omaan juureen leipomaansa leipää. Hän sulki silmänsä ja maiskutti kuin koiranpentu jätelöä. Tähän taloon ei milloinkaan ostettu rukiista. Vuosien työllä oli nuuhkittu oikea resepti: Nurmeksesta 1800-luvun alkujuuri, Kylli-sedän perintöä pakkasesta sekaan, sitkeää kokeilua ja leivinuunin konstien opettelua. Lopputulos eli ja hengitti, sillä oli sielu ja ruumis – juuresta leivottua, hieman pinnasta poltettua herkkua, päälle perinteistä meijerituotetta. Kannatti aikamiehenkin nyhrätä kädet jauhoissa, vaikka olisikin reservin kapteeni ja sadan hirven ampuja. Linna oli.

Karhunkaadoista puhumattakaan, niiden määrää hän ei kysyttäessä ”muistanut”.

Mitä tässä enää vaikka söisi salaattia ja kävelisi sauvojen kanssa pitkin teitä, mietti ukko ja käänsi Karjalaisen sivua. Aika oli muuttunut. Parrassa oli viimeinen väri. Leinikki eleli kauniina kuvana olohuoneen nurkkapöydällä ja muistoina mielessä. Erästelykin oli erilaistunut viisikymmenluvulta tähän päivään – se olikin ainoita asioita joka meni parempaan suuntaan, ymmärrettävämpään, hallittavampaan, mietti Linna. Tänään olisi ohjelmassa miehen lempijahtia, kuningaslajia. Se oli sentään jotain, parempaa kuin lotto-voitto tai makaronilaatikko ketsupilla!

Pellon takana suihkivat autonvalot. Linna nousi puolittain pöydän päälle ja katsoi mutisten ikkunasta lyhtyjen liikettä.

– Karhumiehiä... menevät Vinkeronosalolle. No siinähan kulkekoot...

Linna voiteli pari leipästä ja alkoi kääriä niitä voipaperiin. Kesken kaiken liike lakkasi ja ukko vaihtoi eväskääreeksi talouspaperia, saantimiehen kääreet eivät rapise – sen oli eräpolku opettanut.

Linnan verkkainen olemus muuttui aamutoimia tehdessä pystykorvaiseksi, tarkkasilmäiseksi, ympäristöä havainnoivaksi. Pian ei hiirikään juoksisi hehtaarin säteellä jahtimiehen huomaamatta.

Linna varmisti että kännykkä oli pois päältä ja työnsi sen piirongin laatikkoon. Hän pakkasi vaiteliaana varusteitaan tummanvihreään taktiseen reppuun, tyhjensi loput kahvit termospulloon ja mätti evästä mukaan isolla kädellä.

Eteisen käytävällä oli valokuva, jossa kaksi hymyilevää miestä polviasennossa kohotteli karhun kuonoa. Vierellä pönötti karjalan-karhukoira. Linna vilkaisi hauen iskun verran kuvan karhua ja koiraa, könysi sitten eteiskaapille, nosti kiväärin repun viereen olalle ja poistui hissukseen ulos ympäröiviin metsiin.

Maastopuku päällä, ruotsalainen hyttysshattu kasvoja naamioimassa, nyssäkkä selässä, oksien päälle astumatta kulki Linna, mies metsäläinen mietteissään, pienen keltaisen kotitalon etääntyessä. Hän vilkaisi pariin kertaan taakseen ja tielle, jossa kulki taas autoja.